

УДК 351.74

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2023-2-6-3>**Плахотний Артем Павлович,**

старший викладач, підполковник поліції

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2700-0214>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВІДМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ЗАСТОСУВАННЯ», «АКТИВНЕ ЗАСТОСУВАННЯ» ТА «ВИКОРИСТАННЯ» ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В ЗАКОНІ ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІЦІЮ

У статті зосереджено увагу на порівнянні та відмежуванні термінів «застосування», «активне застосування» та «використання» вогнепальної зброї. Розглянуто окремі аспекти використання вогнепальної зброї представниками Національної поліції України під час виконання своїх службових обов'язків.

Проаналізовано чинні нормативно-правові акти, які розмежовують терміни щодо застосування, активного застосування та використання вогнепальної зброї, охарактеризовано основні наукові думки щодо окресленої проблематики. Автором визначено основні відмінності між поняттями «застосування вогнепальної зброї», «активне застосування вогнепальної зброї» та «використання вогнепальної зброї».

Ключові слова: активне застосування, правові підстави, поліцейські, службові обов'язки, використання, вогнепальна зброя.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві, зокрема в контексті правопорушень і правопорядку, застосування та використання вогнепальної зброї стає суттєвим аспектом діяльності правоохоронних органів. Закон України «Про Національну поліцію» регулює питання застосування та використання вогнепальної зброї поліцейськими під час виконання службових обов'язків. Однак, у самому законі використовуються різні терміни, такі як «застосування вогнепальної зброї», «активне застосування вогнепальної зброї» та «використання вогнепальної зброї», що може призводити до непорозуміння і суперечок щодо їх тлумачення та застосування на практиці.

Проблема полягає в тому, що відсутні чіткі визначення цих термінів у Законі України «Про Національну поліцію», що може викликати різні тлумачення та неоднозначність при їх застосуванні під час вирішення конкретних ситуацій на практиці. Наприклад, якщо поліцейський «застосує» вогнепальну зброю, чи це означає, що він уже «активно застосував» її, чи це все ще є «використанням»?

З огляду на дану проблему може виникнути необхідність у стандартизації та уніфікації термінів, які використовуються в законодавстві щодо застосування та використання вогнепальної зброї поліцейськими. Це допоможе уникнути непорозуміння і надасть більшу ясність для всіх зацікавлених сторін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання стосовно визначення різниці між термінами «застосування», «активне застосування» і «використання» вогнепальної зброї залишається актуальним і дискусійним. Ця проблематика була розглянута в дослідженнях таких вчених, як В.І. Осадчий, Т.П. Мінка, В. П. Тимофеев та інші. Незважаючи на ці дослідження,

наукова спільнота досі не прийшла до єдиного й чіткого визначення розрізняювальних характеристик між цими поняттями.

Метою статті є наукове дослідження та розмежування понять «застосування», «активне застосування» та «використання» вогнепальної зброї поліцейськими відповідно до чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу, тому дотримання поліцейськими вимог законодавства є вельми важливим для запобігання перевищень повноважень і завдання шкоди. Це свідчить про актуальність дослідження нормативно-правового регулювання відносин, пов'язаних із застосуванням поліцейськими заходів примусу, включаючи застосування та використання вогнепальної зброї в ході виконання ними своїх завдань і повноважень.

У контексті нашого дослідження варто звернути увагу саме на термінологічні характеристики понять «застосування», «активне застосування» та «використання» вогнепальної зброї.

Почнемо з того, що в Україні питання застосування та використання вогнепальної зброї закріплено в ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» [1].

Визнання факту, що застосування зброї поліцейськими є найжорсткішим і найсуворішим заходом примусу на законодавчому рівні, є позитивним кроком, що відповідає міжнародним правовим актам, які регулюють порядок і підстави поведінки з вогнепальною зброєю. Однак, виникають питання щодо вжитої термінології в статті, що регламентує застосування та використання вогнепальної зброї поліцейськими.

Згідно зі статтею 46 зазначеного Закону поліцейському надано право на зберігання, носіння вогнепальної

зброї, а також на її застосування та використання лише після проходження відповідної спеціальної підготовки.

Зокрема, частина 10 цієї статті стверджує, що поліцейський має обов'язок у письмовій формі повідомляти свого керівника про застосування вогнепальної зброї, а також «негайно» повідомляти про «активне застосування» вогнепальної зброї. У керівника, у свою чергу, лише при «активному застосуванні» вогнепальної зброї підлеглим одночасно виникає обов'язок поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора. Зокрема, при застосуванні вогнепальної зброї підлеглим у керівника не виникає обов'язку нікого інформувати згідно із вказаною нормою. Однак, введення терміна «активне застосування» не супроводжується роз'ясненням цього поняття або розрізненням між ним і терміном «застосування».

Законодавець розмежує, що при застосуванні зброї поліцейський повинен повідомити про це керівника, а при активному застосуванні зброї негайно повідомити безпосереднього керівника, який зобов'язаний передати цю інформацію центральному органу управління поліції та відповідному прокуророві.

Очевидно, що стаття 46 Закону, практично в кожному її аспекті, містить спірні положення як у плані визначення самого змісту, так і відносно порушення мовних правил при конструюванні речень. Частина 10 цієї статті не відноситься до виключень, оскільки, по-перше, вона надає мало чіткості щодо процесу повідомлення керівника про «застосування» та «активне застосування» вогнепальної зброї, а по-друге, невідомо, як відрізнити поняття «активне застосування вогнепальної зброї» від поняття «застосування вогнепальної зброї».

Вважаємо за доцільне зосередити увагу на порівнянні термінів «застосування» та «активне застосування» вогнепальної зброї.

У своїй роботі В.І. Осадчий здійснив етимологічний розбір терміна «застосовувати» і з'ясував, що це означає використання, застосування чогось з метою користі, використовувати чого-небудь в активному контексті. Враховуючи це, можна дійти висновку, що В.І. Осадчий практично вважає зміст термінів «застосування» та «активне застосування» вогнепальної зброї подібним [3, с. 156].

Групою авторів Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ у своєму науково-практичному коментарі до Закону України «Про Національну поліцію» визначено «активне застосування зброї» як застосування вогнепальної зброї без попередження. Прикладами такого застосування є наступні випадки:

- коли особа, яку затримує поліцейський зі зброєю в руках, намагається підійти до нього, скоротивши відстань, або доторкнутися до зброї;
- коли особа, яка була затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого або тяжкого злочину, втікає на транспортному засобі;
- якщо особа чинить збройний опір;
- у випадках збройного нападу, а також при несподіваному нападі з використанням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що становлять загрозу для життя чи здоров'я людей;
- для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю [2, с. 220].

Однак, цей же колектив дійшов висновку, що це не є обґрунтованим та неправильним, бо в частині 13 статті 46 Закону України «Про Національну поліцію» визначено вичерпний перелік обставин, за яких допустимо використання вогнепальної зброї поліцейським.

Конкретно цей перелік охоплює можливість «використання вогнепальної зброї для надання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил, або для знешкодження тварини, яка становить загрозу для життя або здоров'я поліцейського та інших осіб» [1].

У коментарі також вказано, що розрізнення між цими двома термінами полягає в тому, що поліцейський може «застосувати» вогнепальну зброю тільки проти людини, тоді як «використати» вказує на її використання для допоміжних цілей, таких як виклик підкріплення чи подання сигналу тривоги [4, с. 238].

Одночасно з цим у згаданій вище роботі працівники ДДУВС фактично прирівнюють зміст термінів «застосування» та «активне застосування» вогнепальної зброї, що, на їхню думку, є не досить доцільним. Колектив авторів визначив застосування зброї як застосування вогнепальної зброї без попередження.

Однак, ми можемо погодитися виключно з тим, що активно застосувати вогнепальну зброю поліцейський може лише до людини.

Вважаємо, що процес застосування вогнепальної зброї охоплює такі етапи: взяття до рук вогнепальної зброї (оголення зброї), приведення її в готовність, спрямування в бік правопорушника (об'єкта), здійснення пострілу за наявності підстав, передбачених статтею 46 Закону України «Про Національну поліцію» без завдання шкоди життю та здоров'ю особи правопорушника.

Аналізуючи чинні норми законодавства, що регулюють процеси застосування та активного застосування вогнепальної зброї, ми виявили істотну розбіжність між цими процесами. Вона полягає в тому, що у випадку застосування вогнепальної зброї поліцейський повинен письмово повідомити лише свого керівника. Щодо активного застосування, правоохоронець має обов'язок повідомити свого керівника, який відповідно зобов'язаний сповістити відповідного прокурора та центральний орган управління поліцією. Це визначено в частині 10 статті 46 Закону України «Про Національну поліцію» та в пункті 54 Розділу II «Кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, пов'язані з поліцейськими, працівниками та курсантами навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та об'єктами, де вони розташовані» Переліку правопорушень та подій, інформація про які подається до центрального органу управління поліції, головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях та м. Києві», затвердженого наказом НПУ від 04.07.2018 року № 645 [5].

У Переліку правопорушень та подій, щодо яких надсилається інформація до центрального органу управління поліції, головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях та м. Києві, затвердженому наказом НПУ від 04.07.2018 року № 645, визначено, що у випадку використання або застосування зброї поліцейським або недбале поводження зі зброєю поліцейським, що призвело до смерті або поранення особи, правоохоронець зобов'язаний упродовж 30 хвилин повідомити про цей випадок у центральний орган управління поліцією. Однак, винятком є випадки застосування вогнепальної зброї, про які необов'язково повідомляти в центральний орган управління поліцією, але завжди обов'язково повідомляти про факти активного застосування зброї [5].

Також відповідно до п. 1 Розділу III «Особливості обліку окремих надзвичайних подій» Порядку складання форм звітності № 1-НП о/с «Звіт про стан

дотримання законності поліцейськими та надзвичайні події за їх участю», затвердженого наказом НПУ від 21.07.2016 р. № 626 [9] до фактів застосування зброї, які підлягають обліку, належать випадки, у результаті яких поліцейський стріляв на влучення в ціль незалежно від наслідків таких дій. Попереджувальний постріл та випадки використання зброї обліку не підлягають.

І як підсумок, аналізуючи та поєднуючи між собою чинні положення Закону України «Про Національну поліцію», Переліку правопорушень та подій, інформація про які подається до центрального органу управління поліції, головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях та м. Києві, затвердженого наказом НПУ від 04.07.2018 року № 645, та Порядку складання форм звітності № 1-НП о/с «Звіт про стан дотримання законності поліцейськими та надзвичайні події за їх участю», затвердженого наказом НПУ від 21.07.2016 року № 626, можемо констатувати, що застосування зброї може вважатися активним лише в тому випадку, коли особі внаслідок пострілу було спричинено загибель, каліцтво або травмування, про що поліцейський негайно повідомляє керівнику, який зобов'язаний поінформувати про це прокурора та центральний орган управління поліцією [9].

У той же час констатація вказаного вище факту впливає також із аналізу ст.ст. 42–46 Закону України «Про Національну поліцію», де чітко визначено, що лише при завданні особі тілесних ушкоджень, пораненні або каліцтві внаслідок застосування поліцейських заходів примусу правоохоронець через керівника зобов'язаний повідомити відповідного прокурора.

Висновки. Отже, підсумовуючи все вищевикладене, можемо зазначити, що застосування вогнепальної зброї поліцейським полягає у взятті до рук зброї (оголенні), приведенні її в готовність та здійсненні пострілу за наявності підстав, які передбачені статтею 46 Закону України «Про Національну поліцію», без завдання шкоди життю та здоров'ю особи (людині, правопорушнику). Після такого застосування поліцейський повинен повідомити про цей факт безпосереднього керівника для проведення подальшого службового розслідування та списання використаних набоїв [6; 7].

Активне застосування вогнепальної зброї, у свою чергу, полягає у взятті до рук (оголенні) вогнепальної зброї, приведенні її в готовність, спрямовуванні в бік правопорушника та здійсненні пострілу з обов'язковим нанесенням особі тілесних ушкоджень (каліцтва, травмування, поранення, загибелі).

Після активного застосування вогнепальної зброї поліцейський зобов'язаний негайно повідомити свого керівника, який повинен поінформувати відповідного прокурора та центральний орган управління Національної поліції для призначення службового розслідування, списання набоїв, внесення відомостей у ЄРДР та початку досудового розслідування за фактом нанесення шкоди здоров'ю або смерті особи внаслідок дій поліцейського [6; 7; 8].

Одночасно з цим варто зазначити, що поняття «використання» є єдиним у своєму розумінні, містить правові підстави та притаманне виключно до «використання саме вогнепальної зброї», а не до інших поліцейських заходів примусу, які лише застосовуються, що узгоджується та підтверджується аналізом ст.ст. 42–46 Закону України «Про Національну поліцію».

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 25.10.2022).
2. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію» / Кол. авт. ; кер. авт. кол. д. ю. н., доц. Т.П. Мінка. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 480 с.
3. Осадчий В.І. Кримінально-правова складова регламентування поліцейських заходів примусу в Законі України «Про Національну поліцію». *Юридичний вісник. Серія «Повітряне і космічне право»*. 2015. № 4. С. 154–160.
4. Тимофеев В.П. Активне застосування вогнепальної зброї: поняття та характеристика. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 12 березня 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 237–238.
5. Наказ Національної поліції України від 04.07.2018 р. № 645. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/> (дата звернення: 25.10.2022).
6. Наказ Національної поліції України від 07.11.2018 р. № 893. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/> (дата звернення: 25.10.2022).
7. Наказ Національної поліції України від 11.10.2018 р. № 828. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/> (дата звернення: 25.10.2022).
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.10.2022).
9. Порядок складання форм звітності № 1-НП о/с «Звіт про стан дотримання законності поліцейськими та надзвичайні події за їх участю» / затверджено наказом НПУ від 21.07.2016 р. № 626. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz> (дата звернення: 25.10.2022).

References

1. Zakon Ukrainy "Pro Natsionalnu politsiiu" vid 02.07.2015 № 580-VIII. Ofitsiynyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
2. Naukovo-praktychnyi komentar Zakonu Ukrainy "Pro Natsionalnu politsiiu" (2015). Kol. avt.; ker. avt. kol. d. iu. n., dots. T.P. Minka. Dnipro: Dnipropetr. derzh. un-t vnutr. sprav [in Ukrainian].
3. Osadchyi, V.I. (2015). Kryminalno-pravova skladova rehlamentuvannia politseiskykh zakhodiv prymusu v Zakoni Ukrainy "Pro Natsionalnu politsiiu" [The criminal law component of the regulation of police coercive measures in the Law of Ukraine "On the National Police"]. *Yurydychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne parvo. Legal Bulletin. Air and space law*, 154–160 [in Ukrainian].

4. Tymofieiev, V.P. (2021). Aktyvne zastosuvannia vohnepalnoi zbroi: poniattia ta kharakterystyka [Active use of firearms: concept and characteristics]. *Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: teoretychni i prykladni aspekty – International and national security: theoretical and applied aspects: materials of the V International Scientific and Practical Conference* (m. Dnipro, 12 bereznia 2021 r.), 237–238. Dnipro: DDUVS [in Ukrainian].
5. Nakaz Natsionalnoi politsii Ukrainy № 645 (2018). [Order of the National Police of Ukraine No. 645] (n.d.). <http://tranzit.ltd.ua>. Retrieved from: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz> [in Ukrainian].
6. Nakaz Natsionalnoi politsii Ukrainy № 893 (2018). [Order of the National Police of Ukraine No. 893] (n.d.). <http://tranzit.ltd.ua>. Retrieved from: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz> [in Ukrainian].
7. Nakaz Natsionalnoi politsii Ukrainy № 828 (2018). [Order of the National Police of Ukraine No. 828] (n.d.). <http://tranzit.ltd.ua>. Retrieved from: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz> [in Ukrainian].
8. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy (2012). [Criminal Procedure Code of Ukraine] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
9. Poriadok skladannia form zvitnosti № 1-NP o/s "Zvit pro stan dotrymanna zakonnosti politseiskymy ta nadzvychaini podii za yikh uchastiu". Zatverdzheno nakazom NPU vid 21.07.2016 № 626. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz> [in Ukrainian].

Plakhotnyi Artem,

Lieutenant Colonel of Police, Senior Lecturer
 (Dnipropetrovsk State University internal affairs, Dnipro)
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2700-0214>

PROBLEMATIC ISSUES REGARDING THE DISTINCTION BETWEEN THE CONCEPTS OF “APPLICATION”, “ACTIVE USE” AND “USE” OF FIREARMS IN THE LAW ON THE NATIONAL POLICE

The article focuses on comparing the terms of use and active use of firearms. Some aspects of the use of firearms by employees of the National Police of Ukraine during the performance of official duties are considered.

The National Police of Ukraine is one of the central bodies of the executive power that serves society by ensuring the protection of human rights and freedoms, countering crime, and maintaining public safety and order.

It is worth paying attention to the fact that a police officer throughout the territory of Ukraine, regardless of the position he holds, location and time of day, in the event that any person addresses him with a statement or notification of events that threaten personal or public safety, or in the event upon direct detection of such events is obliged to take the necessary measures for the purpose of rescuing people, providing assistance to persons who need it, and to notify the nearest police authority.

The above indicates that a police officer must be constantly ready for professional intervention in any situation that arises both during the performance of his official duties and outside of them. This is especially true for patrol officers, who are the first to respond to reports of crime, and given their 24-hour duty.

The most severe measure of coercion is the use of firearms, in connection with which it is extremely important for the police to comply with the requirements of the law in order to prevent excesses of authority and causing harm. The aforementioned actualizes the research of normative and legal regulation of relations in the sphere of the application of police coercive measures, including the use of firearms during the police officers' performance of their powers.

In the context of our research, it is worth paying attention to the terminological characteristics of the concepts of "use" and "active use" of firearms.

The current legal acts, which delimit the terms regarding the use and active use of firearms, have been analyzed, and the main scientific opinions regarding the outlined issues have been characterized. The authors identified the main differences between the concepts of "use of firearms" and "active use of firearms".

Key words: active use, legal basis, police, duties, use, firearms.